

ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ ՍՈՆԱ
(ԵՊՀ)
«ԻՍԼԱՄԱԿԱՆ ԼՈՒԾՈՒՄՆԵՐ» ՍԱՅԻՂ ԿՈՒՏՔԻ
ԱՇԽԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ

Իր մահապատժից ավելի քան չորս տասնամյակ անց եգիպտացի Սայիդ Կուտբը (1906–1966թթ.) շարունակում է մնալ ժամանակակից իսլամական աշխարհի ամենաազդեցիկ գաղափարախոսներից մեկը։ Կուտբի գաղափարներն արևմտյան բազմաթիվ հեղինակների կողմից ներկայացվում են որպես վտանգ աշխարհիկությանը, դեմոկրատական արժեքներին, վերջին հաշվով՝ Արևմուտքին բնդհանրապես։ Առավել հանրամատչելի ձևակերպումների համաձայն՝ Ս.Կուտբն իսլամական ահաբեկչության ու «*հակաարևմտյան ջիհադի*» նախահայրն է։

Այս աշխատանքում կվերծենք ցույց տալ կուտբյան այն ձևակերպումները, որոնք առանձնանում էին թե՛ իր ժամանակի, թե՛ իրեն նախորդած մուսուլման բարեփոխիչների տեսություններից ու մեկնաբանություններից։

Նասերյան հեղափոխությունից հետո օրակարգային էր Եգիպտոսի արդիականացման հարցը։ Ինչպե՞ս դառնալ ժամանակակից և քայել աշխարհի հետ։ Նասերականներն ու Կուտբի հետևորդներն այս հարցին բոլորովին տարբեր կերպ էին պատասխանում։ Եթե վերջիններն ամեն հաջողություն պայմանավորում էին իսլամի սկզբունքներով, ապա նասերականները դրանք համարում էին հասարակության զարգացման խոչընդոտ։ Կուտբի խնդիրը նախ մուսուլմանի ինքնության վերաբերմունքն էր, ապա իսլամական ինքնագիտակցությամբ ու իսլամական սկզբունքներով առկա խնդիրների լուծումներ տալը։

Կուտբն իսլամը ներկայացնում է որպես մուսուլմանի ինքնության հիմնական բաղադրիչ, որի համար մուսուլմանը ոչ թե ամբողջ աշխարհից ներողություն պետք է խնդրի, այլ հակառակը՝ լինելով մուսուլման իրեն ավելի բարձր դասի մյուսներից։

Իհարկե, իսլամական հանրության արդիականացման խնդիրը նոր չէր։ Դեռ 19դ. սկսվել էր իսլամի բարեփոխման (*իսլահ*) բավական ազդեցիկ շարժում, որի գաղափարախոսներ Ջամալ ադ-Դին ալ-Աֆղանին (1838-1897), Մուհամմադ Աբդուն (1849-1905) և այլքք վերծնում էին ցույց տալ, որ իսլամը ոչ միայն ժամանակակից գիտատեխնիկական զարգացումների թշնամին չէ, այլև խրախուսում է և կարող է համադրվել դրանց։ Ավելին, Կուտբը ժամանակակից

գիտության ծագումը կապում էր Արևմուտք իսլամի մուտքով, ուստի՝ գիտական զարգացումը չի կարող օտար ու անհամատեղելի լինել իսլամական աշխարհին, որտեղից սկիզբ էր առել¹:

Մ.Կուտրն առանձնացավ իր կտրուկ ու ոչ ավանդական մոտեցումներով: Նա իսլամ քարոզեց ոչ թե պաշտպանողական, ինչպես դա անում էին իր նախորդները, այլ հարձակողական դիրքերից: Սա արմատական տարբերություն էր իսլամի ժամանակակից գործիչների ու նախորդ դարի բարեփոխիչների միջև: Եթե վերջինները տեխնոլոգիային ու գիտությանը նայում էին վախեցած հայացքով և կարծես ներողություն խնդրում այս ոլորտներում իսլամի թուլության համար (դրանում փաստորեն մեղադրելով մուսուլմաններին), ապա Մ. Կուտրն պնդում էր, որ ոչ միայն մուսուլմանների, այլև ամբողջ մարդկության փրկությունը կրոնական ու քարոյական վերածննդի մեջ է, որի ներուժը կարող է ունենալ մուսուլմանը:

Կուտրի քարոզչության մյուս գրավչությունը ջիհադի վերաիմաստավորումն էր: Ըստ Կուտրի ջիհադի իմաստը պարզունակ ու հասարակ է դառնում, երբ դրան վերագրվում է զուտ պաշտպանական նպատակ, այսինքն՝ ջիհադի միջոցով մուսուլմանները զուտ պաշտպանվում են անհավատներից: Կուտրն պնդում է, որ, եթե նույնիսկ ջիհադը պաշտպանական շարժում է, ապա պետք է ընդլայնել .պաշտպանություն բուռն իմաստը՝ «մարդու պաշտպանությունն այն ամենից, որ սահմանափակում է նրա ազատությունը»²: Ջիհադի միջոցով իսլամը մարդուն ազատագրելուց հետո հնարավորություն է տալիս ազատ ընտրության:

Կուտրը նոր բնութագիր տվեց նաև անհատին ու հասարակությանը:

«Անհատականության» մոդելը Կուտրը ներկայացնում է երեք հասկացությունների միջոցով՝ մարդկային բնույթ (արաբ.՝ *ֆիտրա*), հավատ (*սկիզա*) և գործողություն/շարժում (*հարաքա*):

Ըստ Կուտրի՝ ֆիտրան ի սկզբանե դրական է, ի տարբերություն նախկին բարեփոխիչների, որոնք այն դիտում էին թույլ, բացասական և մարդու վայրի մտածողության փոփոխությունը պայմանավորում միայն աստվածային գիտելիքով: Այն միշտ անդրադառնում է մարդու վարքին, եթե մարդը գործում է ֆիտրային ներդաշնակ, ապա պարզևատրվում է, հակառակ դեպքում պատժվում է⁴: Ընդ որում, մարդն անկարող է վերլուծել ու նկարագրել իր բնույթը: Փոխարենը՝ արարիչը մարդուն ուղարկել է սրբազան տեքստը, որով նրան ցույց է տալիս իր կենսաձևի ամբողջական համակարգը: Եթե մարդը հետևում է այդ ցուցումներին, ուրեմն՝ ներդաշնակ է իր բնույթին: Իսկ հետևելու համար պետք է բացարձակորեն հավատա Ալլահին: Հավատը՝ «ակիդան, քարացած որակ չէ, այլ Ալլահի խոսքին հետևողի դիմամիկ էքզիստենցիալ վիճակ: Դա արտահայտվում է մուսուլմանի գործողությամբ՝ հարաքայով, որի

առաքելությունն ու նպատակը ջահիլիայի համատարած տգիտության ոչնչացումն է⁵:

Հասարակության բնութագրման Կուտբի հիմնական հասկացություններն են *ջահիլիան*, այսինքն՝ այն, ինչ կա նյութական քաղաքակրթություն (Արևմտյան), և *հաքիմիան*՝ այն, ինչ պետք է լինի (Ալլահի գերիշխանություն): Ջահիլիան համատարած տգիտությունն ու Ալլահի իշխանության մերժումն է, իսկ հաքիմիան՝ Ալլահի գերիշխանության ընդունումը: Այս երկու տերմինները կուտբյան սիստեմավորված ու պարզ լեկսիկոնի գլխավոր բաղադրատարրերից են, որոնցով նա փորձում է ցույց տալ մի ամբողջական համակարգի եություն:

Այս հասկացությունները հիմք են ծառայում գործողության արմատական կոչի համար. կա թշնամի թիրախ՝ ջահիլիան՝ իշխող քաղաքական էլիտայով, որը խել է աստվածային իշխանության ֆունկցիաներն ու լիազորությունները: Դա պետք է փոխարինվի հաքիմիայով՝ Ալլահի իշխանությամբ:

Ելնելով այս պատկերացումներից Կուտբը հանգում է նրան, որ իսլամն իր եությամբ բռնապետությունն ու անարդարությունը տապալելու հեղափոխություն է: Յուրաքանչյուր մուսուլման, հետևաբար, հեղափոխական է: Մուսուլմանի պայքարը ֆիզիկական է, քանի որ խոչընդոտները, որոնք կան աստվածային կարգը ստեղծելու ճանապարհին, ևս ֆիզիկական են: «Միայն քարոզչական միջոցները բավական չեն գաղափարական վտփոխությունների համար, պետք է օգտագործել նաև ֆիզիկական ուժն ու ջիհադը՝ ոչնչացնելու ջահիլիայի համակարգը, որ մարդկանց տանում է մոլոր ճանապարհով ու ստիպում նրանց ծառայել բռնապետերին և ոչ ամենակարող Ալլահին», - գրում է Կուտբը⁶:

Որպեսզի հասկանանք իսլամի դերի վերաբերյալ կուտբյան մտքի զարգացումը, համեմատենք երկու նախադասությունները, որոնցով սկսվում են «Մոցիալական արդարությունն իսլամում» (1948) և «Ուղենիշներ» (1962) գրքերը: Առաջինը սկսվում է այս ստղերով. «Եզիպտոսում և իսլամական աշխարհում ընդհանրապես մենք շատ քիչ ուշադրություն ենք դարձնում մեր սեփական հոգևոր պաշարներին և ինտելեկտուալ ժառանգությանը, փոխարենը մտածում ենք օտար սկզբունքների ու օտար արժեքների ներմուծման կամ օտար սովորույթների ու իրավունքների փոխառման մասին»⁷: Հաջորդ՝ արդեն արմատական մոտեցումներով հայտնի «Ուղենիշները» բացվում է այս տալիերով. «Մարդկությունն այսօր անդունդի եզրին է... Մարդկությանն անհրաժեշտ է մոր առաջնորդություն, որն է իսլամը»⁸:

Այսինքն եթե իսլամը սկզբում դիտվում էր «ճիշտ ճանապարհ» իսլամական աշխարհի համար, ապա հետագայում՝ փրկություն և

այլընտրանքային ուղի ամբողջ աշխարհի համար: Ըստ Կուտբի, իսլամն է միակ ուսմունքը, որ բարոյապես ու զաղափարապես չի սպառվում, ի տարբերություն մյուս՝ հիմնականում արևմտյան ուսմունքների ու համակարգերի⁹:

SONA GRIGORYAN
(YSU)

“ISLAMIC SOLUTIONS” IN THE WORKS OF SAYID QUTB

The paper is an attempt to underline the formulations of the famous Arab ideologue Sayid Kutb which stood out among the interpretations of Islam given by both his contemporary and earlier reformers. Significance of Kutb's works is accounted for by his quite thorough description of the “Islamic Solution”. First and foremost, Kutb had an objective to revalue the identity of the Muslim by the medium of Islam and, thereafter, solve existing problems with the assistance of Islamic consciousness and methods. For this very reason he introduced a new model of characterization of the society and individual.

Kutb's propaganda was also directed at re-conceptualization of Jihad, which instead of a “defensive” action should be understood as an “offensive” one, since the aim of Jihad is not only to protect the Muslim from infidels but also liberate the whole world from “fake and unjust” teachings. Thus, Kutb was stressing the universal nature of Islam, which, according to him, is the guiding force of humanity and the only philosophy that can not be exhausted unlike other, mainly Western, ideologies.

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Կուտբ Ս., Իսլամը և քաղաքակրթության խնդիրները, (*Al-islam wa mushkilaat al-hadhara*), Բեյրութ, 1967:
2. Կուտբ Ս., Այս կրոնը (*Haadaa al-din*), Կահիրե, 1967, էջ 67:
3. Կուտբ Ս., Ուղեմիջներ,
http://www.youngmuslims.ca/online_library/books/milestones/hold/chapter__7.asp
4. Կուտբ Ս., Իսլամը և քաղաքակրթության խնդիրները, (*Al-islam wa mushkilaat al-hadhara*), Բեյրութ, 1967, էջ 41-45:
5. Կուտբ Ս., Ուղեմիջներ,
http://www.youngmuslims.ca/online_library/books/milestones/hold/chapter__10.asp
6. Ս. Կուտբ,
http://www.youngmuslims.ca/online_library/books/milestones/hold/chapter__7.asp
7. Qutb, S. (1948) 1970. Social Justice in Islam. Translated by John B. Hardie. New York, p. 1.
8. Կուտբ Ս., Ուղեմիջներ,
http://www.youngmuslims.ca/online_library/books/milestones/Introduction.asp
9. Կուտբ Ս., Ապագան այս կրոնինն է, (*Al mustaqbal li haada diin*), 1967, Բեյրութ 1967, էջ 15: